

Over de gemeente Schoten

Eind 19e eeuw was de gemeente Schoten een agrarisch gebied van ruim 600 hectare met een inwoneraantal van slechts 650 mensen. Weilanden met vee en boerderijen bepaalden het gezicht. Door de grondsamenstelling kon er geen sprake zijn van akkerbouw.

Gezicht op de kerk te Schoten, begin vorige eeuw. De kerk werd in 1857 gebouwd en kwam in de plaats van het oude (schuil)kerkje en werd in 1934 gesloopt.

De gemeente Schoten was in 1798 ontstaan door het samengaan van genoemd. Vanuit Haarlem gezien: Zuid-Akendam, Hoogerwoerd, Schoterbos, Zaanen, Schoten, Schotervlieland en Noord-Akendam. Het waren ambachten met afzonderlijke rechts-gebieden onder een eigen bestuur. In 1798 werden alle heerlijke rechten afgeschaft en ontstond de gemeente Schoten en gehuchten. Naamgever van deze gemeente, het dorp Schoten, lag ten noorden van de Jan Gijzenkade rond de huidige Rijksstraatweg. De toenmalige inwoners gebruikten de naam Oud Schoten als ze het oorspronkelijke dorp bedoelden.

Burgemeente Haarlem was in dezelfde periode een handelsstad aan de rivier het Spaarne, met volop bedrijvigheid in vele fabriekjes en ondernemingen. Met de toenemende industrialisatie aan het eind van de 19e eeuw, kwamen er talrijke fabrieken in de stad bij, die al snel veel hinder en stankoverlast veroorzaakten. En ook daar kwam steeds meer behoefte aan woningen, veroorzaakt door de grote vraag naar arbeiders. Na de bouw van arbeiderswoningen in de Leidsebuurt, de Amsterdamse buurt en het Rozenprieel was de stad letterlijk uitgegroeid binnen haar grenzen.

Er werd buiten de stads-grenzen naar uitbreiding gezocht. Met goede bouwgrond in overvloed werd de gemeente Schoten spoedig de plaats waar de groei van Haarlem kon voortgaan. Uiteindelijk leidde dit in 1927 tot annexatie van Schoten door de gemeente Haarlem en kwam er na 129 jaar een eind aan de zelfstandigheid van de gemeente Schoten. De naam Schoten vervaagde en de ambtsketen van de burgemeester verdween ergens in een laasje in Haarlem.

Tekening van G. Kerkhoff uit 1910

De school in het Rechthuis

Voor deze school moeten we even terug in de tijd. Het Rechthuis aan de Vergierdeweg werd in die tijd niet alleen gebruikt voor raadsvergaderingen en overheidsdiensten. Er werd ook les gegeven aan kinderen van Schoten. Nu moeten we niet denken aan een school zoals we die nu kennen. Tot 1800 werd er nauwelijks aandacht besteed aan het zitcomfort van de schoolbank. Het meubilair op school was zeer eenvoudig of ontbrak zelfs geheel. Op prenten en schilderijen uit de zeventiende en achttiende eeuw is te zien dat leerlingen op krakkemikkige krukjes, op lange banken achter schragen tafels, of op de grond zaten. In het laatste geval was er in de winter stro op de grond om de kinderen voor de ergste kou te behoeden.

In de klas was geen centrale verwarming. Er stond een kachel in de klas. Kinderen namen zelf dennenappels, hout en turf mee, om het vuur te branden. De school zelf zorgde voor kolen.

Het onderwijs van toen, was niet zo primitief als men zal denken. In de zeventiende eeuw al, schrijven de schoolreglementen voor:

Dat niemand mogt schoolmeesteren zonder, na voldoende examen, een akte te hebben verkregen.

Er werden aan zo'n schoolmeester behoorlijke eisen gesteld. Zo moest hij de jeugd:

Die bij er ter Schole besteld wort vlijtiglijk ende met goede orde zal institueren en onderwijzen zoo in Leesen, Schrijven, Cijferen, Psalm zingen als andere godzalige een geestelijken oefeningen, gebeden en vragen doen leeren en opzeggen

Voorbeeld van een schoolklas uit het Onderwijsmuseum.

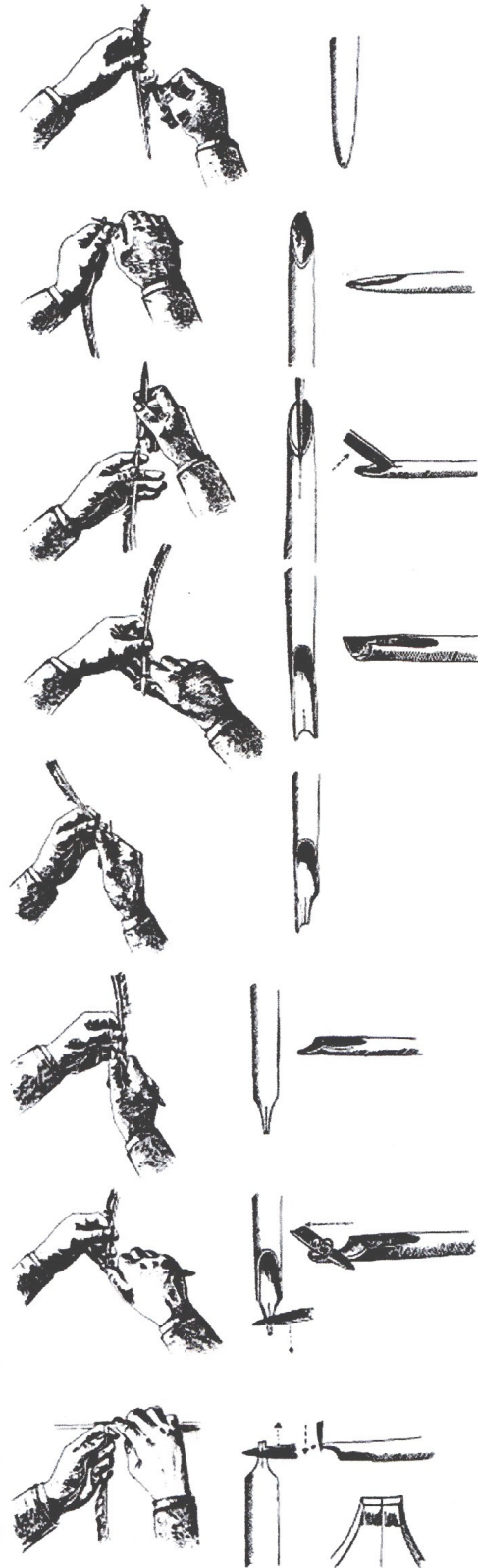
Toch hadden de schoolmeesters van toen, behalve voorrechten en macht, ook hun plichten.

....'s Morgens te acht uren int school te wesen, ende 's Middags te twaelven om de kinderen in goede orders te houden, ende voormiddach die kinderen int school houden tot dat de klok elf uren heeft geslagen, en nae de middach tot half vier..

Verder was het de taak van de meester de pennen te versnijden, de school schoon te houden, zelfs aanwezige muizen of ratten te vangen. Stond de school in de buurt van een kerk, dan diende de meester op tijd de klok te luiden. Kortom een schoolmeester was in die tijd een schaap met vijf poten. Zo ook meester Cornelis van Voorst van Schoten. Want ten Rechthuize werd in 1762 besloten:

Dat wij hem ook geliefden aanstellen tot het nodigen of uytzeggen van de lijken in deezen banne vallende, of die daar in zouden mogen worden gebragt om alhier begraven te worden; alsmeede tot graafmaker met de gevolgen van dien, mitsgaders 's Jaarlijks om Varkensmarkt van yder huysgezin te mogen ontfangen tien stuivers voor varkens of preuvelgeld.

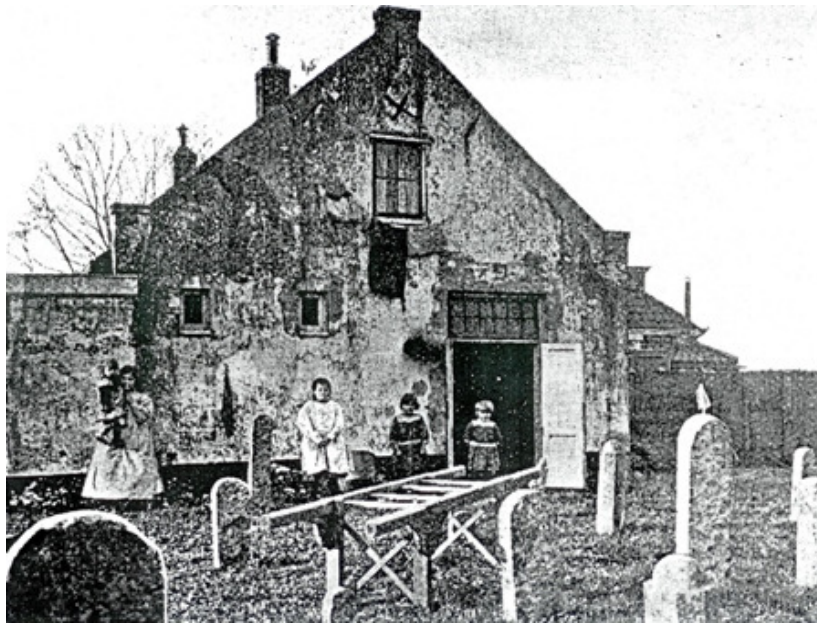
pennen versnijden

De meester had een fijn scherp mesje, het pennenmesje. Dat wijst nog op de oorsprong van de naam pennen mes.

Handig sneed de meester eerst een grote plak af, later aan weerszijde een kleine hoek, zodat er een punt ontstond. Dan werd vanaf de punt een gleuf in de pen gesneden en gereed was de pen. Na enig gebruik werd de pen slap, verloor een deel van haar veerkracht en schreef dan dik. Dan ging de vinger omhoog en werd meester gevraagd a.u.b. even de pen te vermaken.

Schrijven was vroeger belangrijker dan nu. Iedereen moest zijn pen op dezelfde manier vast houden. Vaak werd er aan schoonschrijven gedaan.

De schoolmeester van Schoten was tevens lijkbezorger. Bovendien profiteerde hij van de opbrengst van de varkensmarkt, die traditioneel altijd in de laatste twee weken van oktober en de eerste twee weken van november werd gehouden.

Een kijkje achter het oude Rechthuis, met de begraafplaats. Om ruimte voor de kinderen te maken is de baar achter het pand gezet.

*Compareerde voor Schout en Schepenen van Schooten, Akendam, Schoterbosch en Schotervlieland **Cornelis van Voorst**, schoolmeester van dezelfde banne, te kennen gevende, dat zijne voorzaten in offisie altoos zijn gebruik tot het nodigen of uitzeggen van de Lijke binnen dezen banne overleden of daar werden gebracht, van ieder huisgezin hebben genoten voor Preuve of Varkensgeld tien stuivers, dat zijn voorzaat ook is geweest graafmaker met hetgeen daaraan bestond; Ende also by comparant op die zelve traktementen Emolumenten, Profijten en baten was aangesteld, als zijne voorzaten, verzocht mitsdien dat wij hem ook geliefden aan te stellen tot het nodigen of uytzeggen van de lijken in deze banne vallende, of die daar in zouden mogen worden gebracht om alhier begraven te worden; alsmede tot graafmaker met de gevolgen van dien, mitsgaders 's jaarlijks om Varkensmarkt van ieder huisgezin te mogen ontvangen tien stuivers voor varkens of preuvelgeld.*

*Op welk voorz. te kennen geven en verzoek bij ons zijnde gelet waer op te letten stond, hebben goedgevonden den voorz. **Cornelis van Vorst** aan te stellen gelijk wij hem aanstellen bij deezen tot het nodigen en uitzeggen van Personen die op baeren worden gedragen of kunnen worden gedragen, zonder onderscheyd der Lijken in deezen banne vallende of daar in werden gevragt om alhier begraven te worden etc.*

Salaris volgens regelement van 5 mey 1711 ieder jaar cab yder huisgezin voor varkens of preuvelgeld tien stuivers. Hij dient vooral de doodskleden, wel in agt te neemen, en niet te laten gebruiken als het Regelement vermeld.

27 Oktober 1762

Actum ten Rechthuyze van Schooten

In de algemene orde van 23 mei 1806 staat o.a.

De Schooltijd zal, het zij wekelijks, het zij dagelijks, met een kort en gepast Christelijk Gebed, op ene eerbiedige wijze ingericht, geopend en gesloten worden, en er zal bij dezelfde gelegenheid ook iets toepasselijks mogen gezongen worden.

De meester ziet toe, dat de Kinderen zindelijk en altijd wel gewassen en gereinigd ter school komen, dragende tevens de meeste zorg voor de gezondheid der scholieren.

De schoolvertrekken moeten steeds rein en zindelijk wezen, en te dien einde tusschen de schooltijden gelucht en wekelijks tweemaal gezuiverd worden.

Over schoolmeesters, die in Schoten voor de klas hebben gestaan, is in de boeken weinig bekend. Na lang zoeken in de gegevens over schoolse zaken van Schoten komen we in 1795 Martinus Greege tegen als schoolmeester. In de Schepenenrol van 1807 lezen wij o.a.

.....dat er op Schooten een Nederduitse school was, waar onderwijs wordt gegeven in spellen, schrijven en cijferen. Dat er één schoolmeester is, tevens bode, belast met begraven, het luiden van de klok, aflezen, afkondigen, assistentie bij trouwen en het kerkhof schoon en in orde houden. De naam is Cornelis van der Raadt, oud 40 jaar, die een traktement uit de dorpskas geniet van fl. 30,00 sjaars en circa fl. 90,00 aan emolumenten waartoe de leerlingen of armen kinderen de armmeester jaarlijks ieder fl. 2,00 hebben bij te dragen. Het aantal leerlingen is gemiddeld 24.

In 1898 lezen we in de raadsbesluiten:

Donderdag 24 februari 1898.

De raad besluit bij de kroning van H.M. de Koningin aan de schoolkinderen een schoolfeest te geven en geen rijtoer te maken. De uitvoering van het feest zal worden opgedragen aan B&W, in overleg met het hoofd der school. Tevens zal aan de kinderen een boekje met feestliederen worden overhandigd.

In de raadsverslagen komen we nog enkele schoolmeesters tegen:

1884 H.A. Pielage, tevens hoofd van de school

1900 Ontslag mej. A.M. Fortuin, vervangster is mej. M. Platvoet

1910 Joh. Smit, wordt op vrijdag 1 juni 1917 na klachten vervangen door:

1917 H.G. Schoten

1918 H. van Leeuwen

Men heeft in Schoten de behoefte om een “bijzondere” school te bezitten niet zo dringend gevoeld. Omdat nu vrijwel de gehele schoolgaande jeugd roomskatholiek was, kon men deze school praktisch beschouwen als een katholieke school. Ook het onderwijzend personeel was in de regel katholiek.

Het gebouw

Het Rechthuis ca. 1920

Tenslotte het gebouw. In 1885 werd aan de Rijksstraatweg de Openbare Lagers School A geopend. In 1906 werd de St. Bavoschool aan de Jan Gijzenvaart in gebruik genomen. Toen het gemeentebestuur naar het nieuwe raadhuis aan de Rijksstraatweg verhuisde, verdwenen de laatste leerlingen uit het oude gebouw. Het pand aan de Vergierdeweg ging toen als woning dienen van de toenmalige veldwachter van Schoten. Later zouden diverse andere Schotenaren daar nog wonen. Het pand verpauperde zienderogen. Aan het eind van de vijftiger jaren kwam men met het plan het pand te slopen. In die tijd was Walgien er gevestigd met zijn handel in fietsen en bakfietsen.

Achterzijde van het in vervallen staat verkerende pand in 1968

Het Rechthuis werd onder zeer slechte omstandigheden jarenlang door diverse gezinnen bewoond. (foto 1916)

In de zestiger jaren was het pand dichtgetimmerd en verkeerde het in vervallen staat. In de zeventiger jaren werd het gebouw geheel gerestaureerd. Er werd een nieuw deel aangebouwd en het pand werd toen in gebruik genomen als filiaal van de Stadsbibliotheek. Enkele jaren geleden is het gebouw in gebruik genomen door het Rode Kruis.

In de zestiger jaren werden hekken om het gebouw geplaatst en werd begonnen met renovatie.

Klokkenstoel met klok